

4. УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО

4.1. СПОСОБНИ И СКЛОННИ ЛИ СА БЪЛГАРИТЕ ДА ПЛАЩАТ ЗА УСТОЙЧИВА ПРОМЯНА?

Решаващ фактор за развитието на устойчива енергетика в България остават социалната цена, която трябва да се плати за въвеждането на ВЕИ, мерките за енергийна ефективност и политиката за намаляване на климатичните промени. Социалната тежест на сметките за електричество, особено на фона на продължаващата финансова криза, е основна грижа на домакинствата. В България домакинствата заплащат най-ниската цена на електроенергия в Европа, измерена по абсолютна стойност. Неизбежно е повишаването на цените, за да покрият разходите за нови инвестиции в производството (ядрено или от въглища) и преноса на енергия. България е подписала обвързващи споразумения с Европейския съюз до 2020 г. да постигне 16 % дял на енергията от възобновяеми източници от общото крайно потребление, а това ще предизвика нов натиск за повишаване на цените за крайните потребители.

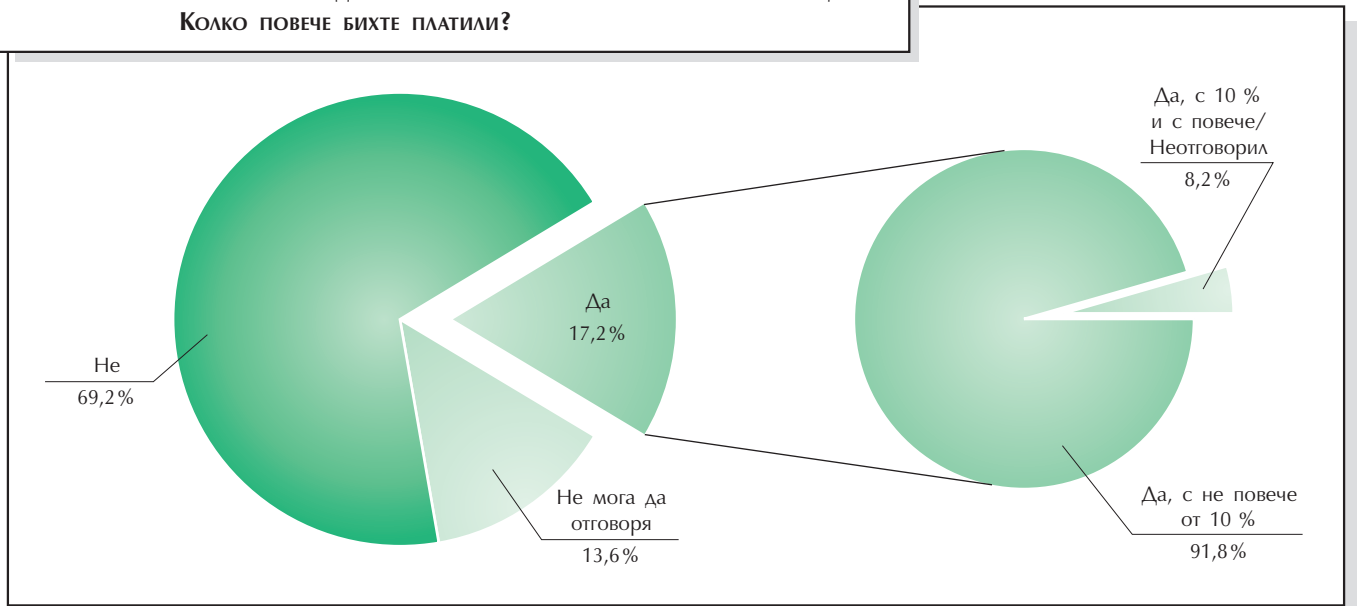
Потребителите в България не са готови да плащат сметки за по-скъпа електроенергия⁹¹. Едва 17 % от домакинствата посочват, че са склонни да заплащат допълнително за чиста енергия, но и те са готови да се съгласят само с незначително увеличение (до 10 %) на сметките си за ток. Готовността за допълнително заплащане на зелена енергия изглежда е пряко свързана с равнището на доходите на потребителите. Домакинствата с ниски доходи подкрепят идеята за по-евтина, макар и „мръсна“ енергия – 60 % от тях използват дърва за отопление, които към момента остават най-евтиният източник на енергия. Това разкрива общото нежелание и неспособността да се плащат високи сметки за електричество. Българските потребители по-скоро няма да подкрепят нито едно производствено решение, което ще доведе до увеличаване на цените с повече от 10 %, което означава, че българите нямат предпочитания към определен вид решения за енергийния сектор. Така отговорността за формиране на енергийния микс остава изцяло в ръцете на българските политици. Единственото задължително условие е да се намери вариант, който да доведе до възможно най-малко повишаване на цените.

За разлика от частните потребители **при бизнеса в България готовността да се заплаща по-висока цена за електроенергия, произвеждана от ВЕИ, е значително по-голяма**. Около една трета от фирмите изразяват готовност да поемат разходите за „по-зелена“ енергия, макар че също както при населени-

⁹¹ Според данни от проучвания, възложени от Центъра за изследване на демокрацията, през 2009 и 2010 г.

ето, сред бизнеса също няма яснота какво точно е разумното увеличаване на цените. Възможно е по-голямата склонност за заплащане на зелена енергия сред бизнес средите да е в резултат на комбинация от няколко фактора: по-висока покупателна способност, по-добро разбиране на дългосрочното въздействие на зелената енергия върху бизнеса и по-добри възможности на бизнеса да се възползва от съществуващите стимули за насърчаване на зелената енергия. По всичко личи, че българските потребители не проявяват готовност да подкрепят устойчивото развитие чрез въвеждане на ВЕИ. Поради това правителството трябва внимателно да прецени използването на кои видове ВЕИ да насърчи, за да постигне зададените зелени цели и в същото време да балансира между новите инвестиции и ефекта от повишаването на цените върху уязвимите слоеве от населението.

Фигура 21. Бихте ли платили по-висока цена за електричество, ако е произведено от възобновяеми енергийни източници? Колко повече бихте платили?

Източник: Анкета на Центъра за изследване на демокрацията, 2010.

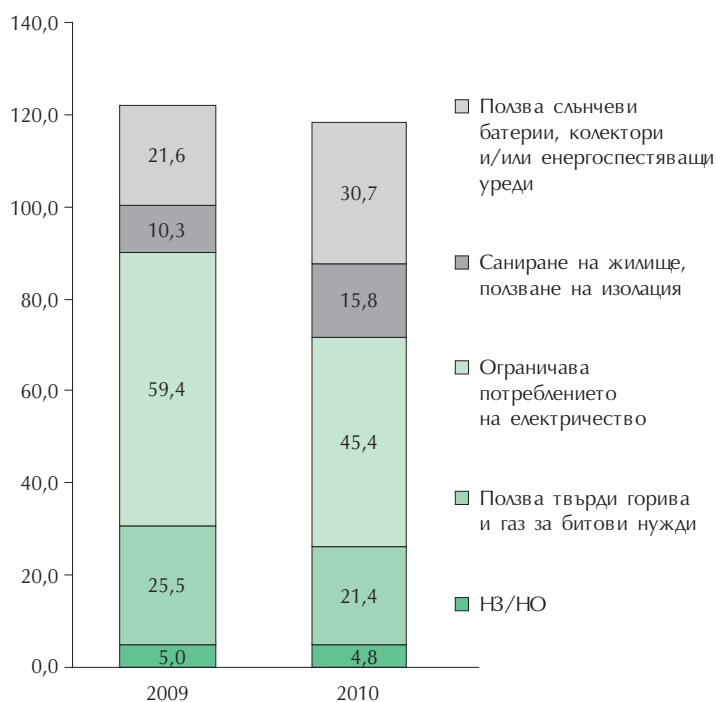
4.2. НЕОБХОДИМИ ПРОМЕНИ В ПОТРЕБИТЕЛСКОТО ПОВЕДЕНИЕ

Основен проблем при насърчаването на устойчивата енергетика в България е **все още чуждата на потребителската култура в страната идея за енергийна ефективност и спестяване**. Прекомерното и разточително използване на енергията заради субсидираната цена на електричеството и дългите години на прарокосничество по време на централното планиране са свидетелство за това, че спестяването на енергия е доста непопулярно сред българското население. Независимо от съществуването на многобройни инструменти за стимулиране на енергийната ефективност в България тези средства, които рядко са съпътствани от целенасочени и добре планирани кампании за информиране на обществото, не дават очакваните резултати.

При разработването на **българската енергийна политика** като че ли се **пропуска централната роля на промяната на поведението** в енергийния дебат, като се пренебрегва участието на местните власти и отделните потребители. Все пак, за да бъдат постигнати някои от целите, като например подобрения в енергийната ефективност и енергоспестяването, трябва да се възложи приоритетна роля на общините и тяхното участие в промяната на поведението на отделните потребители. Към настоящия момент българските политически лидери все още предпочитат традиционния централизиран модел на енергийната система пред по-демократичния вариант, основан на използването на ВЕИ.

Въпреки това с подкрепата на ЕС усилията за популяризиране на теми, свързани с устойчивото развитие, каквато е енергийната ефективност, започват бавно да си намират място в българското общество. **През периода 2009 – 2010 г. се наблюдава увеличаване на броя на домакинствата, които се стремят да намалят разходите си за енергия** (45,7 % от домакинствата съобщават за това през 2010 г. в сравнение с 41,9 % през 2009 г.)⁹². Сред най-често прилаганите мерки са обичайните за енергоспестяването, също така използването

Фигура 22. Мерки, предприети от домакинствата, за повишаване на енергийната ефективност и икономии на енергия (% от отговорилите)

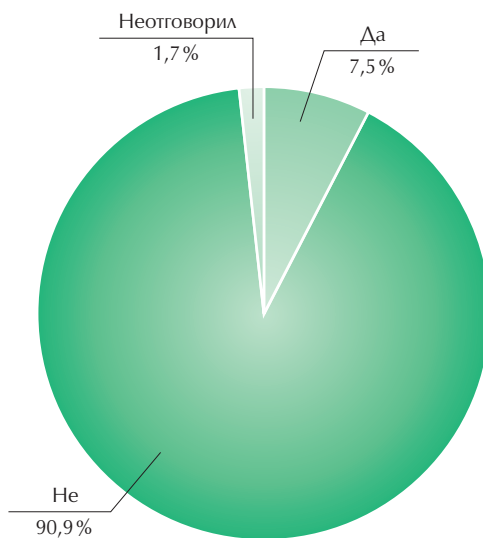
Забележка: Отговорите надхвърлят 100 %, тъй като някои от анкетираните са посочили повече от един отговор.

Източник: Проучване на Центъра за изследване на демокрацията, 2010.

⁹² Според данни от проучвания, възложени от Центъра за изследване на демокрацията, през 2009 и 2010 г.

на твърди горива и газ, както и поставянето на изолация на жилищните сгради. Тук съществуват две тенденции. От една страна, дялът на домакинствата, които прилагат мерки за спестяване на електроенергия, намалява от 48,1 % през 2009 г. на 37,1 % през 2010 г. От друга страна, дялът на домакинствата, които прибегват до методи за повишаване на енергийната ефективност, се увеличава със същия темп от 25,9 % до 38 % за същия период. Важно е да се отбележи, че кумулативният ефект от енергоспестяващото поведение е вероятно да доведе до дългосрочни, а не до краткосрочни видими резултати. През 2010 г. 16,2 % от населението заявяват, че са поставили допълнително изолация на жилищните си сгради. При 85 % от тези домакинства това е довело до средно спестяване на 10 % от сметките за отопление.

Фигура 23. Ползвали ли сте държавна субсидия или специална линия на банковото кредитиране, за да направите изолация на дома си?

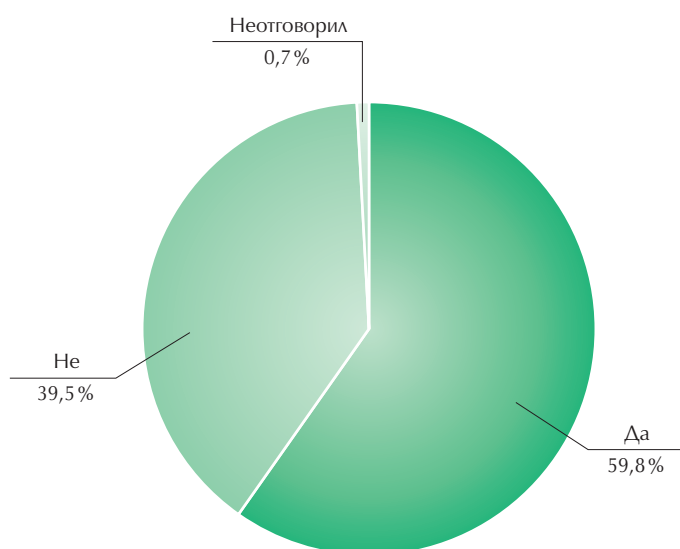

Източник: Проучване на Центъра за изследване на демокрацията, 2010.

Необходима е сериозна промяна на отношението и поведението на потребителите в България, за да продължи страната пътя си към постигане на националните цели за устойчиво развитие. На практика един от ключовите моменти за промяна на потребителското поведение е свързан с необходимостта да се използва дървесината като биомаса. Независимо от описаните по-горе тенденции за повишаване на енергийната ефективност в жилищните сгради **повече от половината от населението (63 % през 2009 г. и 59,8 % през 2010 г.) продължава да разчита на твърди горива, предимно дървесина, като източник на енергия за отопление на домовете.** Освен това потреблението на дърва (главно за отопление) непрекъснато нараства от 90-те години насам. Причината е проста – централното парно отопление съществува само в големите градове. София е единственият регион, където по-голямата част от домакинствата използват централно отопление (400 000 домакинства). Поради

това потреблението на две трети от газта за отопление е концентрирано в София. Отоплителните централи в другите градове (30 000 – 100 000 жители) използват нефт, а не газ. Важно е да се отбележи, че използването на дървесина като биомаса е оправдано само когато е съпътствано от повторно залесяване, което в България не се практикува. Нещо повече, по-голямата част от биомасата, използвана в страната, се изгаря за отопление при използването на много нискоэффективни технологии.

ФИГУРА 24. ПРЕЗ ПОСЛЕДНАТА ГОДИНА ДОМАКИНСТВОТО ВИ ИЗПОЛЗВАЛО ЛИ Е ДЪРВА ЗА ОТОПЛЕНИЕ?

Източник: Проучване на Центъра за изследване на демокрацията, 2010.

Според проучване на Центъра за изследване на демокрацията производството на дървесина за отопление възлиза приблизително на 12-13 млн. m^3 , докато Министерството на земеделието и храните отчита доста по-малки обеми от порядъка на 4,5 млн. m^3 годишно. Това разминаване може да се обясни донякъде с наличието на сиви и черни пазари в този сектор; **незаконното изсичане на гори е много по-разпространено, отколкото признават официалните доклади на горските стопанства.** Съществуването на подобни „сиви“ пазари намалява цените и прави отоплението с дърва по-евтино от отоплението с газ. Цената на 1 m^3 дърва за отопление варира между 50 и 60 лв. Прогнозираното производство на около 13 млн. m^3 дърва за отопление означава унищожаване на приблизително 180 km^2 гори и представлява грубо погазване на всички екологични правила и норми. Поради тази причина въвеждането на стимули за използване на биомаса, както е заложено в *Закона за енергията от възобновяеми енергийни ресурси*, трябва да бъде балансирано и да се осъществява при завишен контрол и стриктни правила. В противен случай стимулите могат да се окажат пагубни за горите в България.

4.3. СТРАТЕГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ?

Няколко поредни български правителства от 2001 г. насам не успяват да разработят стратегия за устойчивото развитие на страната. Вероятната причина за това отлагане е необвързващият характер на тази инициатива на ЕС, тъй като няма конкретен документ, който да задължава отделните страни членки да приемат национални стратегии. Подобна стратегия може да осигури цялостна политическа рамка за целите, свързани с климатичните промени, развитието на ВЕИ и енергийната ефективност, както и за икономическата и социалната цена за постигането на тези цели. През юни 2001 г. на срещата на Европейския съвет в Гьотеборг страните от Евросъюза са приканени да изготвят собствени национални стратегии за устойчиво развитие⁹³. Необходимостта от подобни стратегии е породена от политическата ангажираност с текст от *Дневен ред 21 век* от Световната среща на върха за Земята, състояла се в Рио де Жанейро през 1992 г., където се препоръчват разработването и прилагането на национални стратегии за устойчиво развитие. По време на специалната сесия на Генералната асамблея на ООН през 1997 г. като крайна дата за изготвяне на стратегиите е определена 2002 г. През същата година на Световната среща на върха за устойчивото развитие в Йоханесбург всички държави още веднъж са призовани да дадат ход на формулирането и завършването на стратегиите си и до 2005 г. да започнат тяхното прилагане.

Започвайки от септември 2007 г., на всеки две години Комисията трябва да подава отчет за напредъка в прилагането на стратегиите за устойчиво развитие в ЕС като цяло, както и в отделните държави. Страните членки, които са започнали да разработват първите си национални стратегии за устойчиво развитие, трябва да приключат с това до юни 2007 г. Във всяка държава трябва да се проведат доброволни партньорски проверки на стратегиите, за да се попълнят отчетите на Комисията за напредъка на страните. Неясните условия за приемане на националните стратегии за устойчиво развитие довеждат до доста доброволна и хаотична работа върху тях навсякъде в ЕС. Въпреки това до 2010 г. повечето страни членки вече имат разработени такива стратегии; изключение правят България и Унгария.

Устойчивото развитие е голямо предизвикателство за държави като България, които преминават през продължителен преходен период. **Наложителни са реформи във всички основни стълбове на идеята за устойчивост** – икономика (производство и потребление), общество (заетост, стандарти на живот и работа, навици и т.н.) и околна среда. Необходими са значителни ресурси и обществени усилия, за да се осъществи цялостният преход от планирано централно, енергийно- и ресурсно интензивно промишлено стопанство към един по-екологичен модел, основан на пазарните принципи.

Тези идеи и понятия са сравнително нови за българските политически среди, което съответно забавя тяхното обществено и политическо възприемане и последващото им прилагане. Основната причина за отлагането на българската стратегия за устойчиво развитие остава не просто липсата на познания и разбиране за принципите на устойчивото развитие, а институционалната несигур-

⁹³ Заключение на председателството на Европейския съвет в Гьотеборг, 15-16 юни 2001 г.

ност коя точно държавна агенция или отдел трябва да поеме водещата роля в тази нова област на развитие. Компетентността на експертите и наличните ресурси на държавните агенции за разработването и прилагането на стратегия за устойчиво развитие също предизвикват загриженост.

ТАБЛИЦА 6. ГОДИНА НА ПРИЕМАНЕ НА НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРИЕМАНЕТО НА ЕВРОПЕЙСКАТА СТРАТЕГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ 2001 Г.

Преди 2001	След 2001	В процес на изработване/ презразглеждане
Холандия (1), Швеция, Финландия, Великобритания (1) и (2), Люксембург, Белгия (1), Полша	Австрия, Дания, Ирландия, Германия, Швеция, Италия, Франция, Холандия (2), Португалия, Словакия, Литва, Латвия, Кипър, Румъния	Испания, Белгия (2), Унгария, Естония, Чехия, Словения, Малта, България

Източник: Работен документ на Европейската комисия за Националните стратегии за устойчиво развитие в Европейския съюз, април 2004.

ТАБЛИЦА 7. ФОКУС И ОБХВАТ НА НАЦИОНАЛНИТЕ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Околна среда	Три измерения (социално, икономическо, екологично)	Три + допълнително
Италия, Унгария	Австрия, Германия, Финландия, Дания, Гърция, Ирландия, Люксембург, Португалия, Испания (проект), Швеция, Великобритания, Кипър (НПР), Естония (проект), Словения	Франция (културно, регионално, управленско), Белгия (управленско), Холандия (управленско), Словакия (културно), Словения (културно), Полша (културно), Литва (регионално), Чехия (културно)

Източник: Работен документ на Европейската комисия за Националните стратегии за устойчиво развитие в Европейския съюз, април 2004.

Макар че основните принципи и постулати на ЕС са вплетени в националното законодателство и прогнозите показват, че България притежава необходимия потенциал да осъществи своите национални цели за зелена енергетика до 2020 г., очакваните резултати и ефективността на провежданата политика не са правилно оценени и изчислени. **Наличието на национална стратегия за устойчиво развитие може да осигури основата за такова икономическо и политическо развитие** в страната, което да е свързано с постигането на по-голяма устойчивост. При липсата на такава стратегия България през

последните години върви по пътя на бързо разрастване на енергийния сектор благодарение на съществуващите правителствени гаранции, но без да е направена реалистична оценка на тенденциите в търсенето на енергия. Освен това решенията за изграждане на големи инфраструктурни обекти, какъвто е втората атомна електроцентрала, се вземат, без да се преценява тяхното дългосрочно икономическо, социално и екологично влияние. Нещо повече, **не е изработена ясна рамка за дългосрочното определяне** на енергийния микс, на енергийната сигурност и нейната цена, а това прави процесите на вземане на решения податливи на лобистки влияния и корупционен натиск. Националната стратегия за устойчиво развитие може да изгради ясна перспектива за прехода на България към устойчиво развитие и нисковъглеродна икономика, тъй като ще разкрие пълното въздействие от прилагането на подобна политика в страната.